

O‘ZBEK XALQI AN‘ANALARINING TA‘LIM SALOHIIYATI VA ULARNING KURSANTLARINING MA‘NAVIY VA AXLOQIIY TARBIYASIDAGI O‘RNI

Dotsent **Abduganiyev Shuxrat Abdug‘ani o‘g‘li**

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va aloqa harbiy instituti

Annotatsiya: Maqolada muhim ilmiy-pedagogik muammo bo‘lgan bo‘lajak ofitserlarda ma‘naviy-axloqiy fazilatlarining namoyon bo‘lishi batafsil yoritilgan bo‘lib, ushbu muammoni hal qilishda ta‘lim jarayoniga axloqiy va ma‘naviy jihatlarning integratsiyasi ko‘rib chiqiladi.

Kalit so‘zlar: ma‘naviy-axloqiy fazilatlar, ma‘naviy-axloqiy xislatlar, axloqiy masalalar, o‘quv jarayoni, ma‘naviy kamolot, yuksak ma‘naviyat, oliy harbiy ta‘lim muassasalari, harbiy xizmatchilar, milliy meros, ezgulik, rahmdillik va an‘analar.

Annotation: The article describes in detail the manifestation of spiritual and moral qualities in future officers, which is an important scientific and pedagogical problem; in solving this problem, the integration of moral and spiritual aspects in the educational process is considered.

Key words: spiritual and moral qualities, spiritual and moral qualities, moral issues, educational process, spiritual maturity, high spirituality, higher military educational institutions, military personnel, national heritage, goodness, compassion and traditions.

Annotatsiya: V state podrobno opisana proyavlenie duxovno-nravstvennykh kachestv u buduuix ofitserov kotoraya yavlyaetsya vajnoy nauchno-pedagogicheskoy problemoy, pri reshenii etoy problemy rasmotryanny integratsii moralno-duhovnykh aspektov v obrazovatelnom protsesse.

Klyuchevye slova: duxovno-nravstvennye kachestva, duxovno-nravstvennye kachestva, voprosy нравственности, образовательный процесс, духовная зрелость, высокая духовность, высшие военные учебные заведения, военнослужащие, национальное наследие, добро, сострадание и традиции.

O‘zbek xalqining boy an‘analari katta tarbiyaviy salohiyatga yega bo‘lib, bo‘lajak ofitserlarda ma‘naviy-axloqiy fazilatlarini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi. O‘zbek xalqining an‘analari va kursantlarni ma‘naviy-axloqiy tarbiyalashda tutgan o‘rni haqida ba‘zi muhim jihatlarni keltiramiz:

Oqsoqol va hokimiyatni hurmat qilish: O‘zbek madaniyatida kattalarni, tajribali kishilarni, hokimiyatni hurmat qilishga alohida ye‘tibor beriladi. Bu bo‘lajak ofitserlarda komandirlar, murabbiylar va tajribali o‘rtoqlarga hurmatli munosabatda bo‘lishga yordam beradi.

Oila qadriyatlari: Oila o'zbek madaniyatida asosiy o'rin tutadi va halollik, mas'uliyat, bag'rikenglik va kattalarga hurmat kabi an'anaviy qadriyatlarni o'z ichiga oladi. Ushbu qadriyatlar kelajakdagi ofitserlarning xarakteri va dunyoqarashini shakllantirishga ta'sir qiladi.

Mehmondo'stlik va bag'rikenglik: O'zbek xalqi o'zining mehmondo'stligi, boshqa madaniyat va dinlarga nisbatan bag'rikeng munosabati bilan mashhur. Bu xususiyatlar bo'lajak ofitserlarda turli madaniyat va ye'tiqod vakillari bilan munosabatda bo'lish, ularning huquq va ye'tiqodlarini hurmat qilish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Mehnat qadri va o'z-o'zini tarbiyalash: O'zbek xalqi an'anaga ko'ra mehnatni, o'z-o'zini tarbiyalashni, qiyinchiliklarni yengish qobiliyatini qadrlaydi. Bu fazilatlar bo'lajak ofitserlar uchun juda muhimdir, chunki harbiy xizmat yuqori samaradorlik, intizom va qat'iyatni talab qiladi.

Madaniy merosga hurmat: O'zbekiston xalq madaniy merosining boyligi ramzi bo'lgan tarixiy va madaniy diqqatga sazovor joylarga boy. Ushbu merosni bilish va hurmat qilish ofitserlarga o'z tarixi va an'alarini yaxshiroq tushunishga va qadrlashga yordam beradi.

O'zbek xalqining bu an'ana va qadriyatlari kursantlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda muhim o'rin tutib, ularning mas'uliyatli, halol, bag'rikeng, yuksak kasbiy mahorat va odob-axloq bilan o'z yeliga xizmat qilishga tayyor bo'lib yetishishiga xizmat qiladi.

Butun dunyoda sodir bo'layotgan global o'zgarishlar ma'naviy kamolot muammosini tushunishda faqat an'anaviy tasavvurlar bilan cheklanib qolish mumkin emasligini ko'rsatmoqda. Axloqiy qadriyatlar ierarxiyasidagi tenglashtirish tamoyili yaqqol ko'zga tashlanayotgan hozirgi vaqtda shaxs va jamiyat faoliyatidagi mavjud axloqiy qoidalarning buzilishini, axborot sohasidagi mafkuraviy tahdidlar, xususan, shubhali axloqiy mahsulotlarni tortiq qilayotgan "ommaviy madaniyat" unsurlari egallayotganligi bilan izohlanmoqda. Bunday muammolarning oldini olish va bartaraf etishda ma'naviy-axloqiy ongini yuksaltirish masalasi beqiyos ahamiyat kasb etadi. Shu ma'noda, ushbu vaziyat ijtimoiy-falsafa fanining oldiga kursant-yoshlar ma'naviy-axloqiy ongini yanada yuksaltirishning samarali yo'llari va vositalarini aniqlash bilan birga, amaliyotga ma'naviy-axloqiy ong haqida yanada chuqurroq bilimlarni taqdim etish zaruratini qo'ymoqda.

Dunyoning yetakchi oliy ta'lim muassasalari va ilmiy markazlarida yoshlar ma'naviy-axloqiy ongini shakllantirishning metodologik va uslubiy asoslarini takomillashtirish, uni ob'ektiv baholashning paradigmal mezon va darajalarini ishlab chiqish bo'yicha olib borilayotgan tadqiqotlar "hayot ma'nosini anglash", "hayotga maqsadli munosabatda bo'lish", "hayotga mustahkam ishonch va e'tiqod", "vatanni sevish", "insoniylik", "oila mas'uliyati", "kasbga muhabbat" va boshqa shu kabi

ijtimoiy-falsafiy konsepsiyalarning tahlili, ma'naviy-axloqiy ongning turlarini definitsiyalash, kursantlarning ma'naviy-axloqiy ongini yuksaltirish muammolarini o'z ichiga olib, xalqaro miqyosda yoshlarni ma'naviy-axloqiy ongini shakllantirishning yangicha modellarini yaratish va amaliyotga tatbiq etishga xizmat qilmoqda.

Jamiyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida inson omili bilan bog'liq muammolar o'z ko'lamiga ko'ra ijtimoiy falsafa sohasining muhim tadqiqot ob'ektiga aylandi. Davlatimiz rahbari Shavkat Mirziyoev ta'kidlaganidek, "Yuksak ma'naviyatli, zamonaviy bilim va kasb-hunarlariga, o'z mustaqil fikriga ega bo'lgan yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash biz uchun eng muhim masalalardan biridir" [1,8]. Bundan xulosa qilgan holda, "ommaviy madaniyat" ko'rinishida kirib kelayotgan turli tahdidlar, giyohvandlik, diniy ekstremizm, missionerlik kabi balo-qazolardan yoshlarimizni asrashga, ularning ta'lim-tarbiyasiga har birimiz mas'ul ekanimizni hech qachon unutmasligimiz kerak" [2,9]. Shu boisdan ham yoshlarda ma'naviy-axloqiy ongni yanada yuksaltirish masalasi tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda va shuning uchun ham Prezident ijtimoiy, ma'naviy-ma'rifiy sohalardagi ishlarni yangi tizim asosida yo'lga qo'yish hamda yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish va ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish bo'yicha besh muhim tashabbusni ilgari surdi (birinchi tashabbus yoshlarning musiqa, rassomlik, adabiyot, teatr va san'atning boshqa turlariga qiziqishlarini oshirishga, iste'dodini yuzaga chiqarish; ikkinchi tashabbus yoshlarni jismoniy chiniqtirish, ularning sport sohasida qobiliyatini namoyon qilishlari uchun zarur sharoitlar yaratish; uchinchi tashabbus aholi va yoshlar o'rtasida kompyuter texnologiyalari va internetdan samarali foydalanishni tashkil etish; to'rtinchi tashabbus yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ular o'rtasida kitobxonlikni keng targ'ib qilish bo'yicha tizimli ishlarni tashkil etish; beshinchi tashabbus xotin-qizlarni ish bilan ta'minlash).

Ma'naviy-madaniy vaziyatni o'rganish texnologiyasi samarali uslublar (hujjatlarni o'rganish, statistik ma'lumotlarni o'rganish, aholi so'rovi, taqqoslash, kuzatish, tahlil va sintez uslubi va hokazolar), prinsiplar (ob'ektivlik, sistemaviylik, tarixiylik va dialektik ziddiyat, mavhumlikdan konkretlikka borish, mantiqiylik va tarixiylik birligi prinsipi va hokazolar), zamonaviy vositalar va materiallar asosida o'tkazilganidagina zaruriy natijalarga olib keladi.

Ma'naviy-madaniy vaziyatni o'rganish texnologiyasi besh bosqichda amalga oshiriladi: a) tegishli normativ hujjatlarning amalga joriy etilishi darajasini o'rganish; b) ma'naviyat va madaniyat borasidagi boshqaruv organlari va muassasalar faoliyati, ularga doir statistik ma'lumotlar o'rganish; v) aholi o'rtasida so'rovlar o'tkazish; g) ma'naviy-madaniy vaziyatga bevosita emas, bilvosita ta'sir o'tkazuvchi omillarni o'rganish; d) to'plangan materiallarni tahlil qilish, analitik materiallar tayyorlash, amaliy tavsiyalar ishlab chiqish va vaziyat rivojiga doir bashoratlar hozirlash.

Texnologiyaning asosiy maqsadi real ma'naviy-madaniy vaziyatni o'rganish va undagi imkoniyatlarni shaxs ma'naviy xavfsizligini ta'minlashga safarbar etishdan iborat. Amalga oshiriladigan barcha tadbirlar quyidagi vazifalarni bajarishga qaratilmog'i dardkor:

a) shahar yoki tumandagi real ma'naviy-madaniy vaziyatni aniqlash;

b) shaxs ma'naviy qiyofasiga ijobiy ta'sir ko'rsata oladigan, lekin hanzga qadar realizatsiya qilinmagan imkoniyatlarni aniqlash;

v) shahar yoki tumanda shaxs ma'naviy xavfsizligiga tahdid solayotgan omillar va vositalarni belgilash;

g) aniq bir shahar yoki tumanda shaxs ma'naviy qiyofasini yuksaltirishga xizmat qiladigan mexanizmni, tadbirlar kompleksini ishlab chiqish va taqdim qilish;

d) shahar va tumanlardagi ma'naviy-madaniy vaziyatni o'rganish natijasida viloyatlarning ma'naviy-mafkuraviy kartasini tuzish;

ye) o'rganish davomida to'plangan ma'lumotlarning yaxlit bankini tuzish, ularning dinamikasini qayd qilib borish;

j) tajribalarni umumlashtirish va hukumatning mutasaddi organlariga harakat dasturlari loyihalarini taqdim qilib borish.

a) shahar yoki tumandagi real ma'naviy-madaniy vaziyatni aniqlash;

b) shaxs ma'naviy qiyofasiga ijobiy ta'sir ko'rsata oladigan, lekin hanzga qadar realizatsiya qilinmagan imkoniyatlarni aniqlash;

v) shahar yoki tumanda shaxs ma'naviy xavfsizligiga tahdid solayotgan omillar va vositalarni belgilash;

g) aniq bir shahar yoki tumanda shaxs ma'naviy qiyofasini yuksaltirishga xizmat qiladigan mexanizmni, tadbirlar kompleksini ishlab chiqish va taqdim qilish;

d) shahar va tumanlardagi ma'naviy-madaniy vaziyatni o'rganish natijasida viloyatlarning ma'naviy-mafkuraviy kartasini tuzish;

ye) o'rganish davomida to'plangan ma'lumotlarning yaxlit bankini tuzish, ularning dinamikasini qayd qilib borish;

j) tajribalarni umumlashtirish va hukumatning mutasaddi organlariga harakat dasturlari loyihalarini taqdim qilib borish.

Ma'naviy-madaniy vaziyatni o'rganish samarali monitoring ishlarini yo'lga qo'yishni taqozo etadi. Bunda monitoringning turli ko'rinishlaridan (umumiy monitoring, dastlabki monitoring, juz'iy monitoring, mavzuiy monitoring, tahliliy monitoring) foydalanish maqsadga muvofiq. Ayni paytda qanday ko'rinishda bo'lmasin, har qanday monitoring analitik materiallar va bashoratlar tayyorlash bilan intiho topishi zarurligi diqqat markazida turmog'i dardkor.

Harbiy jamoani boshqarishning axloqiy asoslarini mustahkamlash jamoat tartibini nazorat etishda, jamoada ijtimoiy muhitning barqarorligini saqlashda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Bunda rahbarning boshqaruv faoliyatiga nisbatan jamoaning ijobiy yoki salbiy fikri, bevosita rahbarning boshqaruvdagi mahorati, qobiliyati va o'z kasbiga nisbatan bo'lgan mas'uliyati, kasb odobi jamoatchilik fikriga hamda jamoa va rahbar o'rtasida vujudga keladigan munosabatlarga o'z ta'sirini ko'rsatmay qolmaydi. Zero, fuqarolik jamiyati asoslari mustahkamlanayotgan huquqiy-demokratik jamiyatda ijtimoiy-siyosiy jarayonlarga baho berishda jamoa fikriga tayanish muhim ahamiyat kasb etadi. O'z-o'zidan ayonki, tobora chuqurlashib borayotgan islohotlar natijasida erishiladigan o'ta muhim o'zgarishlar hech qachon bir kunda, kimningdir buyrug'i yoki xohish hisobidan bo'lmaydi. Buning uchun albatta vaqt kerak, eng asosiysi – bu islohotlarning mazmuni va maqsadlarini jamiyatimiz, xalqimiz chuqur anglab olishi va qo'llab-quvvatlashi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

O'zingiz ayting, aziz do'stlar, agar biz shuncha vaqt, kuch-quvvat sarflab amalga oshirayotgan islohotlarimizning maqsadi va mazmunini xalqimiz tushunmasa, jamoatchiligimiz qo'llab-quvvatlamasa, bunday islohotlar quruq gapga aylan qolmaydim? Bunday islohotlar bilan biron-bir amaliy natijaga erishib bo'ladimi? Takroraiy ishga to'g'ri keladi-faqatgina xalqimizning qo'llab-quvvatlashi har qanday islohotlarga kuch beradi [3,8,9].

Har qanday boshqaruv sohasida axloqiy asoslarga tayanish, jamoa fikrini e'tiborga olish yohud jamoa fikriga nisbatan alohida ehtirom ko'rsatish o'ziga xos qadriyatga aylansa, bizning fikrimizcha, harbiy jamoani boshqarishning axloqiy asoslari to'g'ri yo'naltirilgan bo'ladi. Chinakam rahbar yengil-yelpi shuhratga, quruq dabdabaga uchmaydi. U o'z qadrini bilishi barobarida o'zgalarning ham qadriga yetadi. Rahbar odamlarga ishonishi kerak. O'z o'rinbosarlariga, o'z yordamchilariga ishonib, ularning har biri o'z sohasida mustaqil tarzda ish yuritishiga imkon berishi zarur. Aks holda, hamma vazifa va burchlarni bitta o'zi zimmasiga olib asosiy yo'nalishdan chalg'iydi, diqqati bo'linadi, mayda-chuyda tashvishlarga ko'milib qolib, umumiy rahbarlik jilovini qo'ldan chiqarib qo'yadi. "Yolg'iz otning changi chiqmas, changi chiqsa-da, dong'i chiqmas", degan naql bor.

Harbiy jamoani boshqarishning axloqiy asoslari murakkab tizim bo'lib, bu jarayon har ikki tomonning ya'ni rahbar va uning atrofidagi jamoaning o'z faoliyatlari davomida namoyish etadigan odob-axloq darajalari bilan belgilanadi. Zero, bu o'rinda "Qars ikki qo'ldan" degan naqlni eslatib o'tish maqsadga muvofiq bo'lardi. Boshqaruvda rahbarning axloqi uning o'zishiga bo'lgan burchi, mas'uliyati, fidoiyligi, adolatparvarligi, barchaga barobar munosabat va muomala qila olish singari axloqiy hislatlar bilan belgilansa, rahbar qo'lostidagi jamoaning axloqiy kamoloti esa, avvalambor, o'z rahbariga nisbatan holis, manfaatsiz hurmatning mavjudligi, berilgan ko'rsatmalarni o'z vaqtida va ayni paytda to'la-to'kis bajarish, mavjud barcha imkoniyatlarini safarbar etib, jamoaning istiqbolining yanada ravnaq topishi uchun harakat qilish singari hatti-harakatlarni qamrab oladi.

Demakki, harbiy jamoani boshqarishning axloqiy asoslari jamoa fikri va rahbar faoliyati o'rtasidagi munosabatlarga bog'liq bo'lib, bunda, ayniqsa, rahbar qobiliyatining birlamchi ahamiyat kasb etishini e'tirof etib o'tish lozim.

Harbiy jamoani boshqarish ham alohida san'at bo'lib, boshqaruv rahbardan o'ziga hos qobiliyat, malaka, ko'nikma, iste'dod talab etadi. Qobiliyat o'zi nima? Lug'atlarda qobiliyat tushunchasiga quyidagicha ta'rif beriladi: qobiliyat - insonning individual salohiyati, imkoniyatlari. Qobiliyat bilimdan keskin ravishda farqlanadi, chunki bilim bu mutolaa natijasi hisoblansa, qobiliyat shaxsning psixologik va fiziologik tuzilishining xususiyati sanaladi. Barcha qobiliyatlilar uchun tayanch xususiyat - bu kuzatuvchanliklarda, ya'ni insonni fahmlash, ob'ektdan u yoki alomatlarini ko'ra bilish, ajrata olish ko'nikmasidir. Qobiliyat ishtiyoq, moyillik, mehnatsevarlik, ishchanlik, talabchanlik majmuasining mahsulidir. Iste'dod esa qobiliyatlarning yuqori darajada rivojlanganligi. Iste'dod, odatda, barcha qobiliyatlarning emas, bir yoki bir necha qobiliyatning yuqori darajada rivojlanganligini anglatadi [4,8]. Darhaqiqat, boshqaruv jarayonini maksadga muvofiq ravishda amalga oshirish uchun rahbar idora qilishning qaysi bo'g'inida bo'lishidan qati nazar muayyan qobiliyatlarga ega bo'lishi kerak. Rahbar o'zining shaxsiy fazilatlarini, mustahkam xarakteri, kuchli irodasi, barqaror hissiyoti, barcha narsalarga va jabhalarga nisbatan maxsus qobiliyatlari bilan muayyan sohani boshqara oladi, xolos. Chunki fan va texnikaning rivoji, odamlarda onglik darajasining yuksak ko'rsatkichi, ijtimoiy tajribalarning ta'sirchan kuchi, kishilarning muayyan bilimlarga ega ekanligi rahbarning komil inson kamoloti pog'onasiga ko'tarilishini taqozo etadi. Bu o'rinda Forobiyning rahbar qobiliyati to'g'risidagi fikrlari diqqatga sazovordir: shaxsning rahbarlik qobiliyati uning bolaligidan boshlanib, uzoq davr mobaynida shakllanadi va mutlaqo tabiiylashgan bo'ladi hamda barcha davrlarda chuqur o'zgarishlarsiz saqlanadi. Shunga ko'ra rahbarlik qobiliyati rahbarlik davrida tartibga solinadi va muvofiqlashtiriladi, bunda faqat ayrim juz'iy o'zgartishlar qilinishi, boshqaruv ishi bilan bog'liq ba'zi yangi bilimlar o'rgatilishi mumkin. Kasbiy qobiliyat esa amaliy faoliyat o'zgarishi bilan o'z mohiyatini o'zgartiradi. Xullas, Forobiy fikriga ko'ra fozil jamiyatning adolatli boshqaruv tizimida faoliyat ko'rsatuvchi rahbarlarni tanlashda avvalo uning shaxsiy xarakter sifatiga doir belgilar birinchi darajali bo'lmog'i lozim. Tanlashning xuddi mana shu belgilardan boshlanishi uning mohiyatini ham ochib beradi.

Harbiy jamoani boshqarishda rahbar qobiliyati rahbardan bir qancha uning o'ziga hos bo'lgan individual xususiyatlari va jihatlarini qamrab oladi. Rahbarning qobiliyati, avvalambor, rahbarning o'z ishiga va atrofida qilargalarga bo'lgan munosabatidan kelib chiqadi. Rahbarning qobiliyatini namoyon eta olishi bevosita rahbarlik mahoratiga bilan bog'liqdir. Rahbarlik mahoratining amalda namoyon bo'lishi rahbarlik qobiliyati mavjudligini namoyon etib beradi. Zero, rahbarlik mahorati rahbarning boshqaruv san'ati sirlarini bilishi, xodimlarni tanlashdan tortib, ular bilan bog'liq ziddiyatli vaziyatlarda oqilona yechim topa olishi, o'zi mas'ul jabhada yuksak mehnat samaradorligiga erishish uchun jamoaning

bunyodkorlik kuchlarini safarbar eta olishi, tashkilotchilik qobiliyatining namoyon bo'lishi. Rahbarlik mahoratining muhim jihati uning muomala madaniyatida aks etadi. Sababi aniq, har bir sohaning sir-asroridan tashqari rahbarlik uchun muloqot ustasi, kishilarni tushunish qobiliyati, muloqot va muomala sirlarini ham bilmoq kerak [5,9]. Samimiyat, adolat, muomala, ishbilarmonlik, asosiy muammo bilan ikkinchi darajali vazifalarni o'z vaqtida farqlay bilish, tashabbuskorlik, optimizm - rahbar mahoratini tashkil etuvchi omillardir. Bu omillar esa o'z navbatida rahbarlik qobiliyati mavjudligidan dalolat beruvchi rahbarlikka hos bo'lgan xususiyatlar hisoblanadi. Rahbarning uzoqni ko'ra bilishi, pirovard maqsad va vazifalarni teran anglashi, hayot va ishlab chiqarish jarayonida vujudga keladigan murakkab vaziyatlarda o'zini yo'qotmasdan noan'anaviy, kutilmagan yechimlar o'ylab topishi, jamoadagi har bir xodim, ishchi ko'ngliga yo'l topa bilishi, barchaga "o'ziniki" bo'lib ko'rinishga erishish ham rahbarlik mahoratining namoyon bo'lishi hisoblanadi. Ya'ni, jamoada haqiqiy rahbar ruhiy ko'tarinki kayfiyat bilan ish olib bormog'i va yashamog'i lozim. Rahbar hamisha jamoa a'zolarining quvonch va tashvishlari bilan yashashi kerak. Rahbar hayotining ko'pgina unutilmas lahzalari jamoa muhitida shakllanadi, tarbiyalanadi. Shu tarzda rahbarning eng yaxshi tashkilotchilik, tadbirkorlik fazilatlari shakllanib, mukammallashib boradi. Boshqarish, eng avvalo, kishilar bilan ishlashdir. Hamma ham notiqlik mahoratiga ega bo'lavermaydi, lekin rahbar tushunarli, ifodali va ta'sirchan, ishonarli va da'vatkor ruhda gapirishga o'rganishi kerak. Rahbarning tinglash mahorati masalasini bugungi kunda hayotning o'zi har qachongidan ham dolzarb vazifaga aylantirib qo'yimokda. Mutaxassislarning fikricha, rahbarlar ish vaqtning 45 foizini o'zgalarni tinglashga sarf qilar ekan. Muomala qilishning eng qiyin sohalaridan hisoblangan ayni shu jihat rahbarning shakllanishida muhim o'rin tutadi. Shuning uchun nemis faylasufi A. Shopengauer "Odamlarning o'zingiz to'g'ringizda yaxshi fikrga ega bo'lishlarini xohlasangiz, ularni tinglang" degan edi. Demak, rahbarning tinglash mahorati ko'pchilik tasavvur qilgani kabi uncha ham passiv jarayon emas. Chunki tinglash qobiliyati gapiruvchini ilhomlantiradi, ruhlantiradi. Shu tariqa yangi fikrlar, g'oyalarning shakllanishiga sharoit tug'iladi. Rahbar qalbi toza, shijoatli, ishbilarmon, mustaqil fikrlab ishlaydigan, ruhan tetik, davr talabini ongli his etadigan, rahbarlik faoliyatida to'qnash kelgan har bir salbiy yoki ijobiy xatti-harakatlarga o'zida shakllangan salohiyat kuchi bilan javob bera olish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. Muayyan masalada o'z fikriga ega bo'lish mustaqil dunyoqarashni bildiradi. Rahbar shaxs esa "keng fikrlashi, uzoqni ko'ra bilishi qobiliyati bilan boshqalardan ajralib turadi" va bu uning mustaqil dunyoqarashga egaligidir dalolat beradi.

Bugungi kunda shaxs ma'naviy kamoltiga tahdid solib turgan omillar quyidagilardan iborat:

1. Demokratiya eksporti. Ma'lumki, rivojlangan mamlakatlar "oltin milliard" deb atalayotgan G'arb fuqarolarini energiya bilan ta'minlash ilinjida energetik imkoniyatlari yuqori mamlakatlarga, xususan O'zbekistonga ko'z tikmoqdalar.

Bunday katta imkoniyatlarni o'z ta'sir ob'ektiga aylantirish maqsadida turli siyosiy kuchlar o'zlarining "demokratiya", inson huquqlari va erkinliklari haqidagi milliy qadriyatlarga zid bo'lgan qarashlarini targ'ib etmoqdalar. Demokratiya – jamiyatni boshqarishning o'ziga xos shakli ekanligi, uning prinsiplari va uslublari, omillari va vositalari esa mahalliy shart-sharoitlarga mutanosib tarzda o'zgarib borishi ularni mutlaqo qiziqitirmaydi.

2. Islomni obro'sizlantirishga urinishlar. Turli siyosiy kuchlar o'zbek kishisining Sovet hokimiyati yillarida asl islom ma'rifatidan uzilib qolganidan foydalanib, yoshlarning ma'lum qismiga vahhobiylik g'oyalarini sof islom g'oyalari sifatida singdirdilar. Bugun esa asrlar davomida islom dini va madaniyati rivojiga salmoqli hissa qo'shgan, islom madaniyatini himoya qilishga qodir bo'lgan O'zbekistonni vijdon erkinligi cheklangan mamlakat sifatida tanitishga urinilmoqda. "Bunday nojo'ya harakatlar,- deb davom etadi mamlakatimiz rahbari,- avvalo muqaddas dinimizning sha'niga dog' bo'lishini, oxir-oqibatda esa ma'naviy hayotimizga salbiy ta'sir ko'rsatishini barchamiz chuqur anglab olishimiz va shundan xulosa chiqarishimiz zarur" [6].

3. Ma'naviy anarxiya. Jahonda faoliyat ko'rsatayotgan turli siyosiy kuchlar maxsus xizmatlarning moliyaviy mablag'lari yordamida rivojlanayotgan, ayniqsa katta iqtisodiy va energetik imkoniyatlarga ega bo'lgan mamlakatlarda, xususan O'zbekistonda, ma'naviy boshboshdoqlikni vujudga keltirishga intilmoqdalar. Shu maqsadda «Birlashish cherkovi», «Oq birodarlik», «Ilegovo guvohlari», «AUM-Sinrike», «Saentologik cherkov», «Adventes» kabi diniy sektalar va missionerlik harakatlari quloch yoymoqda. Bugungi kunda MDH hududida 45 dan ortiq ana shunday sektalar faoliyat ko'rsatmoqda [7,8,9].

4. Texnika va texnologiyalar targ'iboti. G'arazli siyosat rahnamolari turli mamlakatlarning e'tiborini jalb etish, o'z ta'sir doirasiga kiritish maqsadida o'z iqtisodiy, ijtimoiy, informatsion texnika vositalari va texnologiyalarini targ'ib etishga urinmoqda. Bundan ko'zlangan maqsad shuki, mamlakatlar fuqarolariga ushbu texnologiyalar haqida ijobiy tasavvurlar shakllantirilsa, ularni joriy etish bozori vujudga keladi. Natijada yangi texnologiyalar bilan birga o'z taraqqiyot modelini, qadriyatlarini, ehtiyoj va manfaatlarini ham singdirish, eksport qilish imkoni yaratiladi.

5. Informatsion urush. Bizning davrimizga kelib, informatsiya u yoki bu guruhning manfaatlarini ifodalovchi, shu manfaatlarni amalga oshirish uchun real shart-sharoit yaratuvchi kuchga aylandi. Ana shunday shart-sharoitni yaratishga qaratilgan informatsion urush ikki yo'nalishda olib borilmoqda. Birinchidan, jahonda sodir bo'lgan har qanday siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy yoki ma'naviy-madaniy voqea ma'lum siyosiy kuchlarning manfaatlari kontekstida yoritilmoqda. Ikkinchidan, negativ axborotlarni tarqatish kuchayib bormoqda.

6. Axloqiy degradatsiya. Yoshlarning intellektual salohiyatiga, axloqiy fazilatlariga ta'sir o'tkazishga qaratilgan tadbirlar ko'paymoqda. Masalan, G'arb olamida katta-katta kampaniyalar yigit va qizlarning intellektual salohiyatini yemiruvchi, axloqsizlik sari undovchi realiti-shoular, tok-shoular, kamedi-klablar, o'yinlar, reklamalarning ssenariylarini tuzish va eksport qilish, pornografik saytlar tashkil qilish bilan mashg'ullar. Bunday realiti-shoular va pornosaytlar G'arb jamiyatini ich-ichidan yemirib borayotgan illatlarni targ'ib va tashviq etmoqda, yoshlarni axloqsizlik sari undamoqda.

7. Ruhiy agressiya. O'zbekiston fuqarolarining ruhiy kechinmalarini nazorat ostiga olishga urinilmoqda. O'zbekistonga qarshi qaratilgan ruhiy agressiyaning to'rt asosiy maqsadi mavjud: birinchidan, ruhiy ta'sir ko'rsatish yo'li bilan xalq jipsligini yemirish; ikkinchidan, o'zbek xalqini tanlagan yo'lidan qaytarish va unga o'z taraqqiyot modelini singdirish; uchinchi dan, milliy-ma'naviy qadriyatlar sistemasini yemirish va ular o'rnini g'ar bona qadriyatlar yoxud g'ayriqadriyatlar bilan to'ldirish; to'rtinchidan, o'zbek kishilari ko'ngliga vahima solish, ertangi kunga bo'lgan ishonchni so'ndirish.

Albatta, ma'naviy tahdidning boshqa ko'rinishlari ham mavjud. Biroq bayon etilganlarining o'ziyoq hozirgi zamon sivilizatsiyasi sharoitida shaxsga ma'naviy tahdid ko'rsatuvchi omillar va vositalar naqadar murakkablashib ketganligini yorqin ifodalab bera oladi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash joizki, Qurolli Kuchlar tizimida bo'lajak ofitserlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyasini yuksaltirish bo'yicha bir qator huquqiy xujjatlar ishlab chiqilgan, bo'lib ular asosida hozirgi kundalik faoliyatda keng foydalanib kelinmoqda va ta'lim jarayoni shu asosda tashkillashtirilmoqda. Bu esa bo'lajak ofitserlarni tarbiyalashning bugungi holatini baholashda asos bo'lib xizmat qilmoqda. Bundan tashqari, O'zbekiston Respublikasida ofitserlarni tayyorlashning ma'naviy-axloqiy asoslarini o'rganish bilan bir qatorda, mazkur yo'nalishni yagona tizim sifatida tadqiq etish hamda tizimga qo'yilgan talablarni, shuningdek, tizim elementlari, tag tizimlarni va ular o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikni va tizimning bugungi kundagi holati, uni rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi omil va muammolarni tahlil etish muhim bo'lib hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, birinchidan, tadqiqot jarayonida kursantlar ma'naviy kamolotining milliy o'ziga xosligini saqlash, g'arbdan global axloq nomi ostida kirib kelayotgan "ommaviy madaniyat" ga qarshi tura oladigan yagona kuch ekani to'laqonli ilmiy isbotini topdi. Aynan jimjimador va beozorgina ko'ringan bunday ma'naviy kamolot shakllari shiddat bilan kirib kelayotgan mana shunday sharoitda yosh harbiy xizmatchilarning axloqiy madaniyatini yuksaltirishga qaratilgan ilmiy-konseptual asosga ega tadqiqotlarni yanada rag'batlantirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Bundan tashqari harbiy ta'lim sohasini modernizatsiyalashda umuminsoniy

ahamiyatga ega ma'naviy kamolot tamoyillaridan ham samarali foydalanishga yanada chuqurroq e'tibor berish zaruriyatga aylanmoqda.

Ikkinchidan, O'zbekiston Respublikasi Qurolli kuchlari akademiyasi kursantlarining ma'naviy kamolotini yuksaltirish davlat hamda fuqarolik jamiyati institutlarining hamkorlikdagi samarali faoliyatiga ham birdek bog'liq bo'lar ekan, bu borada davlat hamda fuqarolik jamiyati institutlarining hamkorlikdagi milliy harakat strategiyasini yaratish, uni amalga oshirish jamiyatimizda ma'naviy kamolotning ilmiy-nazariy va amaliy ahamiyatini yanada oshirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, bugungi kunda harbiy ta'lim tizimini modernizatsiyalash jarayoni bosqichma-bosqich davom etayotgan ekan, uni axloqiy tarbiya bilan uzviyligini ta'minlash va bunda ta'limni kursantlarning axloqiy madaniyatini yuksaltirishdagi roliga alohida e'tibor qaratishni zaruriyatga aylantiradi.

To'rtinchidan, harbiy ta'lim dargohlari davlatning ta'limga oid siyosatini amalga oshiruvchi muassasa sifatida g'oyaviy-mafkuraviy tarbiya o'chog'i hisoblanadi. Bunday g'oyaviy-mafkuraviy omildan oqilona foydalanish yuksak ma'naviyatli harbiy xizmatchi kadrlarni etishib chiqishiga zamin hozirlaydi. Mamlakatimizda yosh harbiy xizmatchilarning ma'naviy kamolotini yuksaltirishda milliy axloqiy madaniyat xavfsizligini ta'minlashning konsepsiyasini ishlab chiqish, uni o'qitilayotgan darsliklar mazmuniga singdirish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1]. Mirziyoev Sh. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. 2-jild. – Toshkent: O'zbekiston, 2019. – B. 88.

[2]. Mirziyoev Sh. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. 2-jild. – Toshkent: O'zbekiston, 2019. – B. 88.

[3]. I.Karimov. Amalga oshirayotgan islohotlarimizni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini qurish – yorug' kelajagimizning asosiy omilidir. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 21 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi ma'ruza. 2013 yil 7 dekabr.

[4]. Mualliflar jamoasi. Falsafa ensiklopedik lug'at. O'zR FA, Ibrohim Mo'minov nomidagi falsafa va huquq instituti. 2010 329 b.

[5]. M.Yo'ldoshev, N.Nazarzoda. Rahbarlikpsixologiyasidaaxloq. T, 2010.

[6]. I.A.Karimov. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. - T.: Ma'naviyat, 2008.- 37-b.

[7]. <http://pravoslavie.uz/> Prosvetit/ Apologet/ Sekty 0205/htm.

[8]. А.Ф.Набиуллин. Совершенствование профессионально - педагогической подготов-ленности офицеров в целях успешного формирования морально - боевых качеств военнослужащих-контрактников. // Вестник Казанского технологического университета. - 2008. -№5. - ч.11. - С. 119-126.

[9]. А.Ф.Набиуллин. Проблема формирования профессионально - педагогической компетенции у курсантов в условиях экономического кризиса. // Вестник Казанского технологического университета. - 2010. -№10. - ч.11. 241-С.

